

Т. М. Артеменко, І. П. Липко,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ КОНСТАТИВІВ-ВІДПОВІДЕЙ У ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Стаття присвячена дослідженню особливостей функціонування констативів-відповідей у діалогічному дискурсі. Вивчаються комунікативні інтенції адресата. Залежно від цілей і мотивів адресата виділяються асоціативно-спрямовані стратегії адресата, які реалізуються у тактиках прямої кореляції, конкретизації, узагальнення, пояснення.

Ключові слова: діалогічний дискурс, констатив-відповідь, комунікативна інтенція, стратегія, тактика, комунікація.

FEATURES OF CONSTATIVE REPLY STATEMENTS FUNCTIONING IN THE DIALOGICAL DISCOURSE

The purpose of the paper is to study the features of functioning of constative reply statements in the dialogical discourse. The analysis of some pragmatic and semantic characteristics of the constative reply statements demonstrates that the meaning of these constatives is characterized by some pragmatic variation and depends on the hearer's communicative intentions. In communication space the role of the hearer is very important. The constative reply statements define the interrelation between the initial and reply statements and express the hearer's attitude to the initial statement in the form of different strategies. The hearer's strategies are actualized by different tactics: direct correlation, particularization, generalization, clarification. The pragmatic meaning of the constative reply statements may be actualized in direct, indirect and implicated forms of nomination. The pragmatic variation of the constative reply statements, the organization of language material is determined by the hearer's intention and his social role. Special attention is given to the description of the hearer's emotional state and his attitude to the speaker. The analysis of the constative reply statements functioning has led to the conclusion that the variation of constative reply statements in the dialogical discourse includes a variety of tactics and is characterized by diversity of language means.

Key words: dialogical discourse, constative reply statements, communicative intentions, strategies, tactics, communication.

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ КОНСТАТИВОВ-ОТВЕТОВ В ДИАЛОГИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ

Статья посвящена исследованию особенностей функционирования констативов-ответов в диалогическом дискурсе. Изучаются коммуникативные интенции адресата. В зависимости от целей и мотивов адресата выделяются ассоциативно-направленные стратегии адресата, которые реализуются в тактиках прямой корреляции, конкретизации, обобщения, пояснения.

Ключевые слова: диалогический дискурс, констатив-ответ, коммуникативная интенция, стратегия, тактика, коммуникация.

У сучасному мовознавстві відбувається процес переорієнтації лінгвістичних досліджень на вивчення мови як інструменту впливу на співрозмовника, як динамічного процесу, який спирається на принцип діяльності і забезпечує успішне мовленнєве спілкування, мовленнєву взаємодію.

До числа ознак, які є релевантними для опису і моделювання мовленнєвої взаємодії, належить інтенціональна структура діалогу, який є не тільки формою мовлення, а й різновидом людської поведінки [4]. Інтенціональна структура діалогу визначає стратегії та тактики комунікантів у процесі спілкування, параметри зв'язності діалогічного тексту [2; 5, с. 89].

У статті **об'єктом** вивчення є репліка-відповідь констативно-констативного мікродіалогу. **Актуальність** такого дослідження обумовлена суттєвою роллю в комунікативному процесі констативних форм спілкування. **Предметом дослідження** є прагматичні й семантичні особливості констативних реплік-відповідей мікродіалогу, які спрямовані на реалізацію тактик прямої кореляції, конкретизації, узагальнення, пояснення.

Метою статті є аналіз прагматичних аспектів констативних реплік-відповідей мікродіалогу, які спрямовані на реалізацію тактик прямої кореляції, конкретизації, узагальнення, пояснення.

Тактика прямої кореляції відображає повний збіг комунікативних інтенцій партнерів по діалогу і інформаційного об'єму початкової репліки і репліки-відповіді. Тактика прямої кореляції здійснюється наступними видами реплік: 1) еліптичними відповідями, які можуть висловлювати згоду зі змістом репліки-стимулу з різними модально-оціночними модифікаціями. Основними засобами висловлювання згоди є слова-речення *yes, good, all right, sure, of course certainly, absolutely*, які мають різноманітні емоційні відтінки. Зміст репліки-відповіді може бути доповнено з репліки адресанта, наприклад:

Marion: This is my house now.

Dangerfield: Absolutely (J. Donleavy).

Висловлення згоди за допомогою вказаних слів-речень може модифікуватися зверненням з вказівкою на соціальний статус, при цьому комбінаторика звернення з різними компонентами може бути різною. Репліки-відповіді *very good, very well, yes* часто містять звернення з вказівкою на соціальну роль адресанта, що можна пояснити більш нижчим соціальним статусом адресата, наприклад:

Vine: We're leaving now, Miss Musk.

Musk: Very good, Mr. Vine (J. Donleavy);

Слово-речення *Yes* може інформувати адресанта про те, що адресат готов вислухати адресанта і дає йому дозвіл на повідомлення, підтверджує згоду на контакт, таким чином він здійснює метакомунікативну функцію:

Barre: ...Dear sister in Christ I must question you.

Jeanne: Yes, Father (J. Whiting).

Інтенсифікація висловлення згоди може здійснюватися за допомогою повторення основного компоненту. Репліка-відповідь такого типу має відтінок заспокоєння:

Marion: This is my house.

Dangerfield: Of course, Marion, of course (J. Donleavy).

Ще одним засобом модифікації згоди, який може надавати висловлюванню відтінок безапеляційності підтвердження, є вживання у репліці-відповіді компонентів з можливим використанням вигуків у препозиції:

Florence: You know we're all forbidden to communicate with newspapers.

Nurse B /.../: Oh, yes, of course, ma'am (R. Berkeler);

2) повними реченнями, які підтверджують щось, відбивають правильність думки адресата. Такі репліки можуть включати звернення з вказівкою на соціальний статус адресанта:

Morgenhall: Mr. Fowle, I've worked hard for you.

Fowle. That's true, sir (J. Mortime).

Засобом висловлення підкресленої згоди є повтор семантичних елементів початкової репліки у репліці-відповіді. Висловлення експресивної згоди досягається комбінованим використанням засобів інтенсифікації, наприклад, паралінгвістичних засобів, підсилювальних прислівників:

Raoul /with slight pomposity/: This is a very auspicious occasion.

Esteban /heartily/: Splendid! Raoul! I entirely agree with you (N. Coward);

3) репліками-відповідями, які експліцитно відтворюють семантичний склад репліки адресанта або окремих її частин. Повтори семантичного складу репліки адресанта можуть супроводжуватися зміною займенників, наприклад:

Marion: I'm going to leave you.

Dangerfield: You're going to leave me (J. Donleavy).

У репліці-відповіді може мати місце повтор семантичного елемента. З повтором може поєднуватися фразеологічна одиниця. Такий повтор містить емоційно-експресивний ефект, наприклад:

– *Banello was a fool.*

– *He was a fool all right (E. Hemingway).*

При повторній номінації у репліці-відповіді може мати місце не тільки збіг інформаційного об'єму двох реплік, але й звуження інформації, яка представлена у репліці-стимулі з метою конкретного висловлення її змісту. Звуження інформації при переході від первинної номінації до повторної зустрічається часто і є одним із характерних елементів динаміки діалогу. Конкретизація задовольняє максимум повноти інформації [1, с. 289].

Тактика конкретизації – це тактика, яка відображає звуження інформації, яка міститься у репліці-відповіді по відношенню до інформаційного об'єму початкової репліки з метою конкретизації її змісту.

Проведений аналіз мовного матеріалу показує, що конкретизація може бути досягнута різними мовними засобами, які в основному базуються на опозиції «загальне-часткове». Тактика конкретизації забезпечується наступними видами кореляцій між початковою реплікою та реплікою-відповіддю:

1) кореляцією суб'єктних номінацій початкової репліки та репліки-відповіді. Слова широкої або невизначеної семантики в початковій репліці потенційно обумовлюють їх конкретизацію у репліці-відповіді. До них належать, наприклад, неозначені займенники, які замінюються у репліці-відповіді іменниками, які мають конкретне значення, наприклад:

O'Keefe /pointing to kitchen/. Someone's in there.

Dangerfield. Miss Frost (J. Donleavy);

2) кореляцією об'єктних номінацій, при цьому конкретизація об'єкта може здійснюватися по лінії його дефінітивності: невизначений об'єкт (якість) – визначений об'єкт (якість). Слова широкої семантики конкретизуються у репліці-відповіді:

Martin: It has a nice smell your hanky.

Smith. Lemon (J. Donleavy).

3) кореляцією предикатних номінацій початкової репліки і репліки-відповіді, яка має місце за рахунок конкретизації лексичного значення предиката початкової репліки. Предикатні номінації можуть бути представлені близькими за значенням дієсловами, при цьому при конкретизації предикатних номінацій може здійснюватися конкретизація виду діяльності або стану, способу здійснення дії, наприклад:

Pahlen: Our guests are very silent, Stepan.

Stepan: Yes, they are drinking little and eating nothing and looking solemnly before them (A. Dukes).

Під тактикою узагальнення ми розуміємо відображення у формі загального положення результатів окремих спостережень, конкретних фактів. Характерною особливістю реплік-відповідей, які актуалізують тактику узагальнення, є розширення об'єму одного із семантичних компонентів початкової репліки.

Нами визначаються наступні види взаємодії початкової репліки та репліки-відповіді, які пов'язані тактикою узагальнення:

1) корелятивне узагальнення, яке встановлюється між суб'єктними номінаціями початкової репліки та репліки-відповіді. Узагальнення здійснюється шляхом заміни особових займенників, власних імен займенником *we* в узагальненому значенні. Індикатором узагальнення є також займенник *all*:

Powni: Poor Clara – she eternally labours under the delusion that she really matters.

Helen: We all do that a little (N. Coward).

2) узагальнення адитивного плану, при якому у репліці-відповіді представлена додаткова інформація, яка містить номінації часу. Індикатором узагальнення є квантор спільності *always*, який виражає експресивне підтвердження істинності ситуації:

Algernon: /.../: Dear me, you are smart.

Gwendolen: I'm always smart (O. Wilde).

Тактика пояснення припускає тлумачення репліки адресата як фактора-причини по відношенню до змісту початкової репліки. Ця тактика актуалізується репліками-відповідями, які містять реляційну одиницю з каузальним значенням *because*, наприклад:

Cecily: You are looking a little worse.

Algernon: That's because I am hungry (O. Wilde);

Слід виділити наступні напрямки модифікації значення каузальності:

1) репліка-відповідь вказує на наявність інформації, яка містить мотивацію, при цьому адресат уточнює свою уяву про причину, її важливість, вагомість. Засобом реалізації комунікативного наміру адресата є частка *only*:

– *It was wonderful to see the adoration that all your orphans have for you, Mother.*

I think I should be very proud if I could excite so great a devotion.

– *There is only one way to win hearts and that is to make oneself like unto those of whom one would be loved (S. Maugham);*

2) репліка-відповідь відображає сумнів адресата стосовно того, чи має фактор-причина, яка повідомляється, статус справжньої причини. Невпевненість адресата висловлюється за допомогою мовних форматорів, семантична структура яких містить сема «припущення». До них належать одиниці модусу типу *I think, I suppose*, модальні дієслова у другорядній функції, наприклад:

– *He looks very thin and worn.*

– *I suppose he works himself to death (D. Lawrence);*

3) репліка-відповідь конкретизує мотивацію, вона означає:

а) джерело дії, яка описана у початковій репліці, при цьому експліцитно висловлюється згода, яка підтверджує зміст початкової репліки:

Mrs. Molloy. Your friend's very interested in the street, Mr. Hackl.

Cornelius. Oh, yes. Yes. He has reason to be (Th. Wilder);

б) початкова репліка може означати причину, яка допомагає здійсненню дії:

Linda: You look so rested, dear.

Willy: I slept like a dead one. (A. Miller).

Репліка, яка конкретизує мотивацію, може бути складним мовленнєвим актом, якому притаманна структура градаційного ряду, поступове зростання ступеню емоційної напруги мовленнєвих актів, які слідує один за одним. У такий репліці-відповіді компонентні мовленнєві акти можуть бути зв'язані значенням пояснення, наприклад:

Jack Straw: Ah, my dear friend, I've been expecting you all the morning.

Von Bremer: I couldn't come before. I have only just received the answer to my telegram (S. Maugham);

Існують ситуації, коли різні обставини вимушують адресата створювати лише видимість кооперативної співпраці, при цьому порушується принцип істинності П. Грайса. Стратегії адресата можуть бути спрямовані на створення кращих умов спілкування, при цьому комунікативна істинність реплік-відповідей може не завжди відповідати денотативній, тобто реальній, істинності, наприклад:

Raina: ...We go to Bucharest every year for the opera season; and I have spent a whole month in Vienna.

The man: I saw that, dear lady. I saw at once that you knew the world (B. Shaw).

Ствердження про те, що у наведеному прикладі комунікативна і денотативна істини не співпадають, ґрунтуються на урахуванні ситуації спілкування. Ця ситуація є ситуацією знайомства. Адресат не має достовірної інформації для оцінки ситуації спілкування, але він висловлює згоду зі змістом початкової репліки, намагається надати позитивну тональність бесіди. Принцип ввічливості відіграє у даному випадку головну роль по відношенню до принципу кооперативної співпраці П. Грайса. Правила етикета, таким чином, нейтралізують у даному випадку принцип істинності висловлювання. Таким чином, найбільш продуктивною максимом з постулатів спілкування є та, що враховує тип розмови [6, с. 206].

Вивчення мовленнєвих стратегій і тактик дозволяє досліджувати використання людьми природної людської мови як знаряддя соціальної дії і взаємодії в умовах ситуації спілкування. У діалогічному дискурсі, що відбиває специфіку взаємодії адресанта і адресата безпосередньо в мовленнєвій ситуації, широко представлено варіювання комунікативних інтенцій адресата. Стратегії адресата можуть відображати його бажання співпрацювати, створювати найбільш сприятливі умови комунікації і можуть реалізовуватися у тактиках прямої кореляції, конкретизації, узагальнення, пояснення. Прагматичні значення констативних реплік-відповідей у діалогічному дискурсі можуть мати синкретичний характер і реалізовуватися у прямих, косвених і імпліцитних формах номінації. Прагматично мотивоване варіювання констативних реплік-відповідей визначається інтенцією адресата, його соціально-ситуативною роллю [3, с. 180], релевантністю відношення змісту висловлювання до актуальної ситуації спілкування. Подальше перспективне дослідження констативних реплік-відповідей може бути пов'язано з класифікацією контрадикторних інтенцій адресата.

Література:

1. Гак В. Г. К типологии лингвистических номинаций / В. Г. Гак // Языковая номинация: Общие вопросы. – М.: Наука, 1997. – С. 230–293.
2. Лагутин В. И. Проблема анализа художественного диалога / В. И. Лагутин. – Кишинев: «Штиинца», 1991. – 98 с.
3. Шутова М. О. Мовленнєвий етикет як система координат у міжособистісній і міжкультурній комунікації / М. О. Шутова // Вісник КНЛУ. – Серія Філологія: зб. наук. праць. – Том 16. – № 1. – 2013. – С. 179–191.
4. Якубинский Л. П. Язык и его функционирование / Л. П. Якубинский. – М.: Наука, 1996. – 208 с.
5. Boden D. Zimmerman D. H. (eds.) Talk and Social Structure: Studies in Ethnomethodology and Conversation Analysis / D. Boden, Zimmerman D. H. (eds.) – Berkeley: University of California Press, 1991. – 305 p.
6. Strawson P. E. Intention and Convention in Speech Acts / P. E. Strawson // Pragmatics: A Reader. – Oxford; New York, 1991. – P. 290–301.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

1. Coward N. Plays / N. Coward. – London: Eyre Methuen Ltd., 1990. – Vol. 2. – 360 p.
2. Donleavy J. P. The Plays / J. P. Donleavy. – London: Penguin Books, 1994. – 351 p.
3. Dukes A. Such Men are Dangerous / A. Dukes // Famous Plays of Today. – London: Victor Gollancz Ltd., 1989. – P. 485–576.
4. Hemingway E. Fiesta / E. Hemingway. – Moscow, 1981. – 246 p.
5. Maugham W.S. Collected Plays / W. S. Maugham. – London: Windmill Press, 2002. – 310 p.
6. Miller A. Death of a Salesman / A. Miller. – New York: The Viking Press, 2005. – 139 p.
7. Mortimer J. The Dock Brief / J. Mortimer // English One-Act Plays of Today. – London: Oxford University Press, 1995. – P. 195–236.
8. Whiting J. The Devils / J. Whiting // New English Dramatists. – London: Penguin Books, 1993. – Vol. 5. – P. 119–206.
9. Wilde O. The Importance of Being Earnest / O. Wilde // Eight Great Comedies. – New York: New American Library, 1998. – P. 286–343.

УДК 811.111'42

О. Л. Балацька,

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

МІТИГАЦІЯ КРИТИЧНИХ ЗАУВАЖЕНЬ В АНГЛОМОВНІЙ НАУКОВІЙ СТАТТІ

У статті аналізуються засоби мітигації, які використовуються англомовними науковцями з метою послаблення прагматичного потенціалу критичних зауважень у провідному жанрі англомовного наукового дискурсу – статті. Матеріалом дослідження були 350 англомовних наукових статей з 10 гуманітарних дисциплін. Методика дослідження включає дефінітивний та компонентний аналіз, метод прагматично-функціонального аналізу, текстовий аналіз, метод когнітивно-дискурсивної інтерпретації та кількісний аналіз. Виявлено, що до засобів мітигації критичних зауважень належать: хеджінг; висловлення у пре- та / або постпозиції до відповідного критичного зауваження позитивного (-их) оцінного (-их) судження (-нь) щодо об'єкту, котрий підлягає критиці у критичному зауваженні; вирази, експлікація яких дозволяє зробити наголос на тому, що вербалізоване критичне зауваження є особистою точкою зору автора, та використання метадискурсивних маркерів з метою сигналізації про перехід до актуалізації критичного (-их) зауваження (-нь). Встановлено, що серед авторів англомовних наукових статей існує тенденція до послаблення критики, а для мітигації критичного зауваження може бути використано один або декілька типів